

ційний соціалізм означав матеріальний добробут народу. Друга тенденція відбивала традиційну для болгарського керівництва лінію на соціалістичне переобладнання аграрного сектору економіки згідно з комуністичними ідеологемами. Суть аграрних перетворень полягала не в зміні економічних відносин на селі, не в пріоритеті економічних чинників, а у сприянні утвердженню існуючого кооперативного ладу та принципів соціальної справедливості.

Вже на Нараді представників комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн (14 – 16 листопада 1957 р.) в Москві разом з іншими делегаціями представники БКП прийняли також Маніфест Миру. На цій нараді було зауважено, що фундаментом сільського господарства Болгарії виступають соціалістичні принципи. ТКЗГ як велике кооперативне господарство, яке виникло внаслідок добровільного об'єднання селянських господарств, зобов'язаний зайняти на виробництві "не стільки людей, скільки мінімально потрібно для того, щоб впоратися з обробітком ґрунту, доглядом за посівами і вирощуванням тварин і птахів, а стільки, скільки нараховується робітників у цьому кооперативі" [9, 49]. Адже, на думку болгарських представників, не можна допустити такої ситуації, коли б одна частина членів кооперативу працювала, а інша – була позбавлена права на працю.

Нехтування економічними чинниками у кооперативному виробництві своїм результатом мало, передусім, падіння темпів зростання аграрного виробництва. По – друге, обов'язкове працевлаштування усіх членів кооперативу призводило до абсурдних явищ.

Аграрна реформа, яку проводив болгарський уряд, передбачала перерозподіл земельного фонду шляхом обмеження великого земельного володіння і створення нових самостійних та доповнення малоземельних господарств, удосконалення землекористування. Отримавши у власність землю, суб'єкти господарської діяльності стали незалежними у виборі форм і методів господарювання, отримали змогу вільно розпоряджатися своєю продукцією, що дозволило відчутти себе господарем, посилило мотивацію до ефективного господарювання та до співпраці з іншими на основі взаємної користі. Це все об'єктивно підштовхнуло їх до кооперування. Як більші, так і дрібніші господарства розглядали кооперацію як важливий засіб вирішення багатьох господарських та

фінансових проблем, можливість піднесення ефективності господарювання та покращення добробуту.

Нова система аграрних відносин в Болгарії містила "Гордіїв вузол" соціально – економічних суперечностей, зокрема між нагальною проблемою стимулювати високоякісну працю та переважно зрівняльним розподілом благ за її результатами. Аграрні реформи 1946 – 1958 рр. не зачепили основ функціонування соціалістичного сільського господарства. Спроба реалізувати принципи соціальної справедливості в межах нової економічної системи обернулася для суспільства справжньою несправедливістю. Перерозподіл коштів від добре працюючих робітників на користь погано працюючих, що здійснювався нібито в ім'я досягнення соціальної справедливості і забезпечення усім членам суспільства соціально прийнятної рівня доходів, в дійсності не давав потужного стимулюючого ефекту та гальмував економічний розвиток. На практиці в умовах комуністичної держави принцип соціальної справедливості по суті перетворився на принцип рівності незаможних.

Таким чином, як свідчить історичний досвід Болгарії, сільськогосподарська кооперація має у собі значний потенціал. Вона може суттєво прискорити процес виходу аграрного сектору з кризового стану, посприяти піднесенню ефективності сільськогосподарського виробництва, покращенню добробуту сільських трудівників. Проте для цього треба докласти чимало зусиль.

1. Кооперирането на земеделските производители-предпоставка за успешното развитие на земеделието в страната. София, 2000. – 276 с.; Кънчев И. Организационни структурни промени в условията на аграрната реформа // Икономика и управление на селското стопанство. 1998. №6. – С. 9-13; Мигев В. Проблеми на аграрното развитие на България (1944-1960). София, 1998. – 316 с. 2. Дойчинова Ю. Аграрното стопанство в периода на аграрната реформа // Икономика и управление на селското стопанство. 2000. № 4. С. 21-25. 3. Закон за собствеността и ползуване селскостопански земи // Земя. 1990. 22 ноември. 4. БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите, пленумите и Политбюро на ЦК. Соффия, 1955. Т. 4. 5. Мигев В. Колективизацията на българското село (1948-1959). София, 1995. – 183 с. 6. Централний Державний архів Болгарії (ЦДА на България): ф. 89, оп. 32, спр. 19, 81 арк. 7. Там само, ф. 89, оп. 65, спр. 292, 17 арк. 8. Михайлов М., Кънева К. Същност и възможности за развитие на производствените кооперации в земеделието // Икономика и управление на селското стопанство. 1998. № 1. С. 3-7. 9. Поява и развитие на кооперативно земеделие в България. София, 1968. – 192 с.

Надійшла до редколегії 10.04.12

Б. Гончар, д-р іст. наук, проф.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АДМІНІСТРАЦІЇ Б. ОБАМИ НА ШЛЯХУ ВІДНОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА

У статті розглядаються проблеми подолання адміністрацією Б. Обами негативних наслідків зовнішньої політики Дж. Буша-мол. і поліпшення іміджу Америки у світі.

The article describes the problems of B. Obama administration's overcoming the negative consequences of G. Bush-jr foreign policy and improving America's image in the world.

Питання про американське лідерство в міжнародних відносинах стало центральним у зовнішньополітичній діяльності адміністрації Б. Обами. Ще під час президентської передвиборчої кампанії в журналі "Foreign Affairs" була надрукована стаття "Оновлюючи американське лідерство" за підписом Б. Обами. Стаття мала програмний характер, основні положення якої увійшли до передвиборчої платформи, затвердженої на з'їзді Демократичної партії в 2008 р. Наріжним каменем цієї програми стало положення про необхідність поновлення позитивного іміджу Сполучених Штатів Америки у світі – "поновлення американського лідерства" [1].

Попередня адміністрація Дж. Буша-мол., сприймаючи світосистему як однополярну, намагалася реалізува-

ти концепцію глобального лідерства Америки шляхом глобального домінування, що створило чимало міжнародних проблем. Адміністрація Дж. Буша-мол. двічі втягувала США у затяжні кровопролитні війни, ігнорувала міжнародні угоди та інститути (Київський протокол, Міжнародний кримінальний суд), демонструвала зверхність, навіть презирство до інших країн і народів. В умовах абсолютної американської переваги вона діяла на світовій арені як сила, яку ніхто не міг ні приборкати, ні контролювати. Такий зовнішньополітичний курс сприяв посиленню антиамериканізму, що охопив Західну Європу, ісламський світ і Латинську Америку.

Необхідність перегляду відносин між США і оточуючим світом, нові загрози для США (міжнародний терор-

ризм, поширення зброї масового ураження, поява "негідних" країн, які підривають основи ліберальної демократії), стверджував кандидат у президенти, "вимагають нового бачення лідерства США у двадцять першому сторіччі – бачення, що виходить з минулого, але не пов'язане з застарілим мисленням" [1]. Б. Обама наголошував на тому, що адміністрація Дж. Буша-мол. в своїй реакції на терористичні акти у США 11 вересня 2001 р. пішла значно далі, ніж цього вимагала необхідність. Вона відповіла "звичним мисленням минулого" і розглядала проблему як таку, що піддається військовому вирішенню. "Це була трагічно помилкова точка зору, що привело нас до війни в Іраку, яку ніколи не потрібно було розв'язувати, – продовжував Обама. – ... Світ втратив віру в наші цілі і наші принципи" [1]. Тому Б. Обама поставив своїм завданням відновити міжнародну віру в Америку та її цінності. "Сьогодні ми знову покликані забезпечити видиме лідерство" – стверджував майбутній президент [1].

У забезпеченні американського лідерства Б. Обама посилався на досвід таких американських президентів-демократів, як Франклін Рузвельт, Гаррі Трумен і Джон Кеннеді, які "гарантували, що Америка справами і прикладом очолювала і підносила світ, який ми символізували, і боролася за свободу мільйонів людей поза нашими кордонами ... Використовували нашу силу, щоб показати народам, що Америка є найкращою" [1].

Важливо відзначити, що Б. Обама, як і попередні президенти США вважає силу головним інструментом гарантування американського глобального лідерства. Але для нього сила втрачає традиційне розуміння сили зброї. Для Обами сила – це військова могутність поєднана з "м'якою силою – економічними, політико-дипломатичними та ідеологічними інструментами впливу". "М'яка сила" включає в себе співробітництво з іншими суб'єктами міжнародних відносин, міжнародно-правове врегулювання конфліктних ситуацій, визнання багатьох "центрів сили", підтримку ліберально демократичних реформ в інших країнах, активізація участі США в міжнародних організаціях, розвиток і дотримання міжнародного права, зокрема прав людини.

Навіть в умовах холодної війни Вашингтон не завжди робив ставку лише на єдину військову силу в досягненні своїх зовнішньополітичних цілей. Так, говорючи про створення Г. Труменом повоєнної структури протидії загрози з боку СРСР, Б. Обама наголошував на тому, що вона "складалася з двох частин – військової сили і плану Маршалла, який допоміг забезпечити мир і добробут народів світу". В умовах досягнення Радянським Союзом ядерного паритету з США і розпаду колоніальної системи, відзначив Б. Обама, "Кеннеді модернізував нашу військову доктрину, зміцнивши наші звичайні сили, а також "створив Корпус миру і Союз заради прогресу" (організації для допомоги країнам, які звільнилися від колоніальної залежності – автори) [1].

Концепція американського лідерства Б. Обами мала елементи системного підходу, що дозволило б йому комплексно переглянути основні напрями зовнішньої політики США. Вона передбачала дійсно амбіційні заходи щодо відновлення американського лідерства у світі. Перемога Б. Обами на президентських виборах у 2008 р. була сприйнята серйозними аналітиками як знак того, що Сполучені Штати готові перейти межу, за якою починається принципово нова історична альтернатива, що дозволяє цій державі утримувати світове лідерство. Обама і його прихильники в Демократичній партії стали на шлях реконцептуалізації зовнішньої політики США відносно низки геополітичних проблем. "Президент Обама і віце-президент Байден – наголошувалося в

"Порядку денному у сфері зовнішньої політики" новообраної адміністрації Б. Обами, – відновлять безпеку і позиції Америки у світі за допомогою нової ери американського лідерства. Зовнішня політика Обами-Байдена (віце-президент США – автори), направлена на відповідальне завершення війни в Іраку, завершення боротьби проти Талібану і Аль Каїди в Афганістані; вона забезпечить безпеку ядерної зброї й позбавить терористів можливостей отримати ядерні матеріали, відновить здатність американської дипломатії підтримувати сильні союзи і шукатиме тривалого миру в ізраїльсько-палестинському конфлікті" [2].

Концепція американського глобального лідерства знайшла подальший розвиток в "Стратегії національної безпеки", яку адміністрація Б. Обами опублікувала 26 травня 2010 р. (Стратегія – 2010). Сполучені Штати в умовах сучасних викликів глобалізації та нових зрушень у "балансі сил" на світовій арені, писав у вступі до цього документа Б. Обама, "повинні здійснювати стратегію національного оновлення і глобального лідерства – стратегію, що оновлює основи американської сили і впливу" [3].

Держсекретар США Гіллірі Клінтон, виступаючи в Інституті Брукінгса у зв'язку з прийняттям Національної стратегії безпеки, підкреслила: "Коротко кажучи, це стратегія про те, як зміцнити і реалізувати американське лідерство у відстоюванні наших національних інтересів і вирішенні спільних проблем" [4].

Стратегія – 2010 направлена на подолання таких негативних рис політики Дж. Буша-мол., як ставка на односторонні дії та силові методи при розв'язанні гострих міжнародних проблем; ігнорування міжнародних організацій та норм міжнародного права; неувага до таких глобальних проблем, як роззброєння, охорона оточуючого середовища, подолання асиметрії в економічному розвитку Північ-Південь.

Національна безпека США, як і глобальна безпека, стверджує Стратегія – 2010, "залежить від сильного і відповідального американського лідерства". Лідерство США передбачає "військову могутність, економічну конкурентоздатність, моральне лідерство, глобальні зобов'язання, зусилля у формуванні міжнародної системи, що відповідає взаємним інтересам народів і націй" [3].

У Стратегії – 2010 відзначається, що США продовжують володіти ресурсами, які в попередні десятиріччя дозволяли зберігати лідерство, зокрема, сильні альянси під американським контролем, військову перевагу, найбільшу у світі економіку та міцну й впливову демократію й динамічне суспільство. Щоб відновити провідні позиції в ХХІ ст. необхідно зміцнити інструменти впливу на міжнародну політику, спираючись на впливові міжнародні організації, розвиток і дотримання міжнародного права, активну зовнішньополітичну позицію США.

Особлива увага в цьому документі приділяється моральним цінностям американського лідерства: "Відданість Америки демократії, правам людини і дотриманню законності є важливим джерелом нашої сили і впливу у світі" [3]. Авторитет США повинен, на думку укладачів Стратегії – 2010, будуватися на силі прикладу, а не на встановленні своєї системи іншим народам. Падіння авторитету Америки в попередні роки було пов'язане з відступом від цього принципу Вашингтона.

В концепції американського лідерства робиться наголос на необхідність мирного, дипломатичного розв'язання складних світових проблем, за допомогою діалогу та багатостороннього співтовариства з участю всіх зацікавлених країн і міжнародних організацій, на подолання національного егоїзму. Американське лідерство проголошується стабілізуючим фактором світоустрою. При проведенні військово-силових акцій Вашингтон має

намір шукати широку міжнародну підтримку, співпрацюючи з такими інститутами як НАТО і Рада Безпеки ООН. Окрім цього США зберігають за собою право на односторонні дії, чітко пояснюючи необхідність силової акції, її цілей і можливих наслідків.

Стратегія – 2010 приділяє значну увагу проблемам міжсоюзницьких відносин як у Європі, так і в Азії. Підтримка економіки і гідного рівня життя в союзних країнах і самих США, зміцнення союзів, зокрема блоку НАТО, а також союзів з Японією та Південною Кореєю, було оголошено одним з головних завдань американської стратегії безпеки: "Ми (США) будемо підтримувати здатність захищати наших союзників від старих і нових небезпек. Ми будемо продовжувати політику тісних консультацій з союзниками і з новими партнерами і організаціями для збереження та зміцнення співробітництва в досягненні спільних цілей" [3].

Адміністрація Б. Обама проголошувала також конкретні завдання: врегулювати ситуацію в Афганістані та Іраку, де ситуація залишалася нестабільною; розбудувати партнерські відносини з такими країнами, як Китай, Індія, Бразилія, Російська Федерація; зміцнення режиму ядерного нерозповсюдження, зокрема, розв'язання іранської ядерної проблеми; вирішення палестинської проблеми тощо.

Для адміністрації Б. Обама найважливішою зовнішньополітичною проблемою став Афганістан. Держсекретар Г. Клінтон під час слухань у комітеті з міжнародних справ американського Конгресу назвала Афганістан "вищим пріоритетом для обраного президента" [5].

Адміністрація Б. Обама дійшла висновку, що для досягнення успіху в Афганістані, де США і їхні союзники у війні проти Аль-Каїди і Талібану зайшли в глухий кут, необхідно переглянути стратегію в цій країні. Було прийнято рішення не тільки нарощувати тут кількість американських військ та переконати союзників із НАТО зробити це ж саме, але й "виділити більше ресурсів, щоб оживити економічний розвиток Афганістану" [2]. Пакистан також повинен був отримати більшу невійськову допомогу, щоб "він зміг забезпечити необхідну безпеку в районі кордону з Афганістаном" [2].

Особлива увага Вашингтона до Пакистану в контексті подій в Афганістані пояснюється тим, що загони бойовиків Талібану і міжнародні центри Аль-Каїди, розташовані на сході і півдні Афганістану, вздовж прикордонних районів з Пакистаном. При загрозі їх знищення коаліційними військами, вони переходять кордон і знаходяться притулок у Пакистані. Саме на території Пакистану переховувався лідер Аль-Каїди Осама Бен Ладен, де він і був знищений союзницькими військами.

Для досягнення успіху в Афганістані президент Обама "взяв зобов'язання відповідально завершити війну в Іраку" [5]. Американські війська повинні бути виведені з іракських міст протягом 16 місяців, що відповідало угоді, укладеній попередньою адміністрацією Дж. Буша-мол. і урядом Іраку, і передати відповідальність за безпеку Іраку місцевим силам безпеки. Скорочення та виведення американських військ з цієї країни давало можливість військовому керівництву США збільшити американську присутність у Афганістані. Як зазначається в зовнішньополітичній програмі Б. Обама, США "перенацілять американські ресурси на найбільшу загрозу нашій безпеці – відродження Аль-Каїди і Талібану в Афганістані та Пакистані" [2]. Проголошена Обамою нова стратегія в Афганістані передбачала посилення зусиль США і союзників з НАТО у зміцненні обороноздатності Афганістану, за допомогою збільшення кількості американських військових інструкторів, на 4 тис., які тренуватимуть підрозділи афганської армії

та сили національної безпеки. Зусилля США та їх союзників повинні були направлені на створення 134 тисяч афганської армії і 82-тисячні поліцейські сили, яким у 2012 р. можна було передати відповідальність за безпеку Афганістану.

Визнавши, що "кампанія проти екстремізму не може досягти успіху лише за допомогою куль і бомб", адміністрація Б.Обама поставила за мету направити значно більше ресурсів на цивільні зусилля в Афганістані й Пакистані, на те, щоб оживити економічний розвиток, зокрема, на створення сільськогосподарського сектора праці. Адже в Афганістані проживає 70% сільського населення, безробітна молодь якого найчастіше рекрутувалася до Талібану. Американська теза "там, де закінчуються дороги, там починається Талібан" реально відображає стан речей в цій країні. Відсутність відповідального управління на регіональному рівні (в Афганістані традиційно слабка центральна влада, яка лише формально контролює провінції й племена, які там проживають), недостатній рівень електрифікації, освіти, забезпечення питною водою, безробіття – усе це вимагає нагальної модернізації Афганістану. Першочергова увага повинна приділятися соціально-економічному розвитку провінцій, де необхідно співпрацювати з місцевими лідерами, урядовцями Афганістану, міжнародними силами, щоб ініціювати процес примирення в кожній провінції. Виступаючи в Каїрському університеті в червні 2009 р. Обама підкреслив намір Америки надати фінансову допомогу і підтримку Афганістану і Пакистану: виділити 1,5 млрд. дол. протягом наступних п'яти років для спільного з пакистанцями будівництва шкіл і лікарень, доріг і підприємств, сотні мільйонів доларів на допомогу переміщеним особам, понад 2,8 млрд. дол. на допомогу афганцям у справі розвитку економіки і надання послуг, які потрібні людям. Саме таким чином США має намір допомогти афганському уряду задовольнити життєвий рівень свого народу і стимулювати розвиток економіки, в якій не домінуватимуть заборонені наркотики. Фактично "Обама став на шлях відмови від деяких найбільш амбіційних, навіть ідеологічних цілей, що визначали початкове втручання в Афганістан, наприклад створення модерної демократії", відзначав З. Бжезинський, який став неофіційним радником Б. Обама [7, р. 22]. Головною метою стало досягнення позитивних результатів у боротьбі з Талібаном і Аль-Каїдою.

Посилюючи співпрацю з афганським урядом, партнерами в НАТО, Організацією Об'єднаних Націй, адміністрація Обама стала на шлях примирення та співробітництва з поміркованими талібами. Адже американцям вдалося стабілізувати ситуацію в Іраку після того, як війська коаліції змогли налагодити співробітництво з супротивниками Аль-Каїди – сунітськими бойовиками.

Здатність США успішно завершити війни в Іраку і Афганістані стала для адміністрації Б. Обама певною мірою успіхом в реалізації концепції американського глобального лідерства. Ще на початку діяльності Б. Обама міністр оборони США Р. Гейтс стверджував: "Говорячи відверто, невдача, або те, що буде розглядатися як невдача в Іраку чи Афганістані, буде згубним ударом по довірі до США, як серед друзів і союзників, так і серед потенційних ворогів" [8, р. 28].

Не дивно, що збільшуючи масштаби застосування "м'якої сили", адміністрація Б. Обама демонструвала прагматичний підхід до розв'язання існуючих конфліктів. Окрім використання "м'якої сили" ставка робилася на посилення військових операцій. Адже, як наголошував американський генерал Д. Петреус, розглядаючи можливість невійськових зусиль відносно повстанців

Талібану, "прогрес у примиренні найбільш вірогідний, коли ти знаходишся на позиції сили" [9, р. 49].

Не дивно, що кількість американських військ у Афганістані в кінці 2010 р. збільшилась до 100 тис. осіб. Витрати на операції в 2008 р. склали 20 млрд. дол., в 2009 – 55,2 млрд., а 2010 р. було заплановано 73 млрд. дол.

Нові підходи до "відповідального" завершення війни в Іраку і Афганістані дали свої позитивні наслідки. Заявивши ще на початку 2009 р. про те, що "довготермінове вирішення в Іраку повинне бути політичним, а не військовим", а "майбутнє Іраку буде творитися самими іракцями", Б. Обама вже у серпні 2010 р. проголосив про завершення військових дій в цій країні. Відповідальність за безпеку Іраку була передана іракським силам безпеки. З території Іраку було виведено понад 100 тис. американських військ (процес їх виведення завершився в грудні 2011 р.). Незначна кількість американських військових залишилася для навчання і допомоги іракським силам у перехідний період [10]. Незважаючи на деякі ускладнення у внутрішньополітичній ситуації в Іраку в перший час після того, як американські війська залишили його територію, мирне відновлення країни поглиблюється.

Врегулювання ситуації в Афганістані виявилось більш складним завданням. Усе ж на жовтень 2011 р., як заявив Білий дім, США "досягли значного процесу" в реалізації своїх цілей в цій країні, зокрема, в розгромі Аль-Каїди – було знищено 20 із 30 вищих лідерів, включаючи Осаму Бен Ладена. США нанесли серйозний удар по руху Талібан, підготували понад 100 тис. військовослужбовців афганських національних сил безпеки. Адміністрація Б. Обами взяла зобов'язання вивести із Афганістану 10 тис. американських військ до кінця 2011 р., а також 33 тис. військ до кінця літа 2012 р. [10]. Всупереч попереднім більш раннім термінам, США і міжнародні сили зі сприяння безпеці в Афганістані мають намір передати Афганістану відповідальність за національну безпеку до 2014 р.

Лідерство США в антитерористичній боротьбі в Афганістані базується не на американській односторонності, а передбачає лідерство в тому розумінні, що США створюють і підтримують єдину коаліцію союзників. Так, у відповідь на рішення окремих країн припинити свою участь у коаліційних діях НАТО в Афганістані, З. Бжезінський стверджував: "Для НАТО нічого не може бути гіршим, аніж коли частина союзу (Західна Європа) залишить іншу частину (Сполучені Штати) одинокою в Афганістані. Такий провал першої кампанії НАТО, побудованій на статті 5 положення про колективну оборону, можливо означатиме кінець альянсу" [7].

Збереження американського глобального лідерства вимагає від Сполучених Штатів Америки завоювання довіри інших країн шляхом вирішення актуальних локальних регіональних і глобальних проблем. Тим більше, як стверджує держсекретар США Гілларі Клінтон, в сучасному світі "не існує будь-якого глобального виклику, з яким можна впоратися без нас" [4].

Барак Обама особливу увагу приділяє проблемі обмеження поширення ядерної зброї. "Для відновлення американського лідерства у світі – відзначав Обама, – ми повинні протидіяти найагальнішій загрозі для безпеки Америки і світу – поширенню ядерної зброї, ядерних матеріалів і технології, а також ризикам того, що ядерні складові попадуть у руки терористів" [1].

Б. Обама став першим американським президентом, який офіційно поставив проблему ядерного роззброєння в центр зовнішньої та оборонної політики Вашингтона. 5 квітня 2009 р., виступаючи з промовою в

Празі, Обама підтвердив "відданість Америки прагненню до спокою і безпеки у світі без ядерної зброї" [11].

В промові, яку вважають програмною в політиці адміністрації, були поставлені завдання: досягнути багатосторонньої угоди про заборону виробництва матеріалів, що розщеплюються; пошук нових підходів до мирного використання атомної енергії, з врахуванням завдання боротьби з ядерним тероризмом; реалізувати пропозицію про проведення самміту з ядерної безпеки під головуванням американського президента. Обама також висловив рішучість добиватися ратифікації Договору про всеохоплюючу заборону ядерних випробувань Конгресом США.

Виступаючи в Празі Б. Обама також пообіцяв, що Сполучені Штати будуть "зменшувати роль ядерної зброї в стратегії національної безпеки", щоб нарешті "покласти край стилю мислення часів "холодної війни" [11].

Серед практичних кроків Б. Обами в ядерній сфері можна відзначити такі дії: Б. Обама і президент РФ Дмитро Медведєв у липні 2009 р. підписали Меморандум про взаєморозуміння відносно скорочення ядерних арсеналів США і Росії; 8 квітня 2010 р. був підписаний американсько-російський Парижський договір про кількість ядерної зброї через 7 років після вступу його в дію (кожної сторони залишиться по 1550 ядерних зарядів); у квітні 2010 р. у Вашингтоні відбувся самміт, де обговорювалися питання про зменшення ризиків викрадання ядерних матеріалів і зброї, аварії на атомних реакторах, ядерного тероризму тощо.

Ускладнюючими проблемами в процесі скорочення стратегічних озброєнь у США і РФ стали плани Вашингтона з подальшого розміщення протиракетної оборони (ПРО) в Європі, а також підтримка Росією (як і Китаєм) широких торговельно-економічних і технічних зв'язків з Іраном, ядерна програма якого направлена на надбання ядерної зброї (будівництво Росією атомної електростанції в Бушері, постачання Ірану російської протиракетної системи С-300 тощо). Такі негативні тенденції, а також наростання несприйнятних для США антидемократичних зрушень у Росії, привели до певного охолодження американсько-російських відносин. Розрекламована зовнішньополітична ініціатива Б. Обами в "перезавантаження" відносин США і Росії загальмувалася. Усе ж, хоч Росія і втратила свій наддержавний статус, вона зберігає потенціал великої держави та значні можливості, що мають певний інтерес для національної безпеки США. Тому Б. Обама налаштований на продовження конструктивного діалогу з РФ.

Важливим напрямом у зовнішній політиці Б. Обами стало намагання зупинити подальший розвиток іранської ядерної програми, щоб збагачений уран не був направлений на виробництво ядерної зброї. "Барак Обама підтримує тверду і безпосередню дипломатію і Іраном без попередніх умов, – відзначалося у програмі зовнішньополітичної діяльності адміністрації Б. Обами. – Настав час використати силу американської дипломатії, щоб змусити Іран зупинити його протиправну ядерну програму, підтримку тероризму і загрози проти Ізраїлю. Обама і Байден запропонують іранському режиму вибір. Якщо Іран відмовиться від ядерної програми і підтримки тероризму, ми запропонуємо такі спонукальні вигоди, як членство у Світовій торговельній організації, економічні інвестиції та нормалізацію дипломатичних відносин. Якщо Іран продовжуватиме небезпечну політику, ми застосуємо економічний тиск і політичну ізоляцію" [2].

Адміністрація Б. Обами відмовилася від силового тиску на Іран, до якого мала намір вдаватися адміністрація Дж. Буша-мол. У той же час Вашингтон організував широкий фронт впливу на поведінку Ірану, включа-

ючи ООН, НАТО, арабські країни та інші країни. Це певною мірою вплинуло на поведінку сучасного іранського режиму М. Ахмадінежада, який формально відмовився від амбіційних планів отримання ядерної зброї. Але повної відмови Тегерана від реалізації його ядерної програми США і його союзники не досягли.

Ядерні амбіції Ірану, непрозорість кінцевих цілей ядерної програми Тегерана посилюють занепокоєння сусідніх арабських країн.

Можливе входження Ірану до ядерного клубу підвищить ризик звичайної та ядерної війни на Близькому Сході різко зросте, ще деякі країни в регіоні можуть також захотіти мати ядерну зброю; геополітичний баланс на Близькому Сході може бути порушений і більші зусилля, щоб зупинити поширення ядерної зброї, будуть даремними. До того ж близькосхідна політика США, зокрема, безумовна підтримка Ізраїлю, військові дії в Іраку та Афганістані, сприяла посиленню антиамериканських настроїв у ісламському світі. Виступаючи в Каїрському університеті весною 2009 р. Б.Обама підкреслив, що теракт 11 вересня 2001 р. і те, що екстремісти продовжують акти насильства проти мирного населення, привело до напруженості у відносинах між США і мусульманами. "... Дехто в моїй країні, – стверджував президент США, – побачив у ісламі силу, яка неминуче ворожа Америці й країнам Заходу, а також правам людини і це ще більше посилює страх" [6]. Саме тому в близькосхідній політиці Обама зробив акцент на "виправлення" іміджу Сполучених Штатів у арабських і мусульманських країнах. Найбільшою проблемою американської політики на Близькому Сході стала ліквідація розколу між США й ісламським світом. Під час візиту в Туреччину Обама підкреслив, що "США ніколи не знаходилися в стані війни з ісламом і не ототожнюють екстремістів винятково з ісламським світом. Відносини з ісламським світом не можуть обмежуватися боротьбою з Аль-Каїдою" [12].

В центр близькосхідної політики Обама поставив врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту у відносно короткий термін. Засобом вирішення конфлікту, вважає Обама, повинно бути створення двох держав. Для цього необхідно припинити ізраїльське блокування сектора Гази і надати фінансову допомогу Палестинській автономії. Палестинці повинні відмовитися від насильства і припинити антиізраїльську пропаганду. Обама закликав ізраїльтян припинити розширення поселень на Західному березі тому, що "їх будівництво порушує вкладені раніше угоди і підриває зусилля в досягненні миру" [12]. Хоч у цих заявах нічого нового не було, але новим було те, що Обама нагально визначив Близький Схід як зону його підвищеної занепокоєності, найважливіший напрям зовнішньополітичних зусиль і набір термінових заходів. Він мав подолати односторонність попередніх адміністрацій – підтримку Ізраїлю в підході до арабсько-ізраїльських відносин.

Після наполегливих дипломатичних зусиль США зуміли переконати ізраїльтян і палестинців почати переговори поперемінно у Вашингтоні, Шарм ель Шейх і Єрусалимі. Переговори розпочалися у вересні 2010 р. Хоча угоди не було досягнуто через недовіру між ізраїльтянами і палестинцями, Б. Обама не втрачає надії знайти "компроміс, що забезпечить обидва народи жити в мирі, безпеці та гідності" [13].

Народні повстання в арабських країнах у 2011 р. ("арабська весна") стали неочікуваними для США. Адміністрація Б. Обами, на думку дослідників Інституту Брукінгса, показала "нездатність чи небажання визначити роль Америки у регіоні, що швидко змінюється" [17].

Заяви Обами і вищих посадовців Вашингтона про те, що арабські повстання "не торкаються нас", свідчили про їх намір "зберегти лице" – не втручатися у внутрішні справи країн, автократичні режими яких знаходили до цього підтримку США. Навпаки, в Лівії США відігравали провідну роль у діях НАТО на боці повсталих проти режиму М. Каддафі. Політика Б. Обами відносно арабських країн залишається "непослідовною і суперечливою", що "буде продовжувати підіривати американський вплив і надійність у цей критичний момент" [14].

Активна зовнішньополітична діяльність Барака Обами, направлена на стабілізацію міжнародних відносин, вже в кінці 2009 р. була відзначена присудженням йому Нобелівської премії миру. Нагорода була присуджена "за екстраординарні зусилля в зміцненні дипломатії та співробітництво між людьми" [9]. У рішенні Нобелівського комітету відзначалися "ідеї та зусилля" Обами по скороченню ядерних озброєнь в усьому світі, а також те, що під керівництвом уряду Обами перевага надається "діалогу та переговорам", як засобу вирішення найскладніших міжнародних конфліктів. Наголошувалося, що американський президент дав "світу надії на краще майбутнє" [15].

Американське глобальне лідерство "стратегічно зв'язане зі здатністю Сполучених Штатів сприяти глобальному розвитку і ефективно допомагати народам світу" – підкреслює дослідник з інституту Брукінгса Н.Ангер. (16) Не зважаючи на те, що Обама і його команда особливо не наголошують на важливості глобального розвитку, в офіційних документах, зокрема в Стратегії – 2010 ця проблема прослідковується Американська політика глобального розвитку торкається стабілізації ситуації в різних регіонах, попередження конфліктів, інвестицій в підтримуючий і довготерміновий розвиток, гарантування прав людини. Держсекретар Г.Клінтон, торкаючись питання глобального розвитку, підкреслювала, що "демократія, права людини і розвиток є взаємопов'язаними" [4]. Було також відзначено намір адміністрації відновити американське багатостороннє співробітництво у сприянні розвитку.

Останнім часом Б.Обама і його команда неодноразово висловлювалися відносно багатьох аспектів глобального розвитку (адаптація до змін клімату, допомога розвитку країн, загроз здоров'ю і системи охорони здоров'я, проблеми надійності інвестицій, програмне вирішення проектів розвитку тощо). Вони демонструють достатньо високий рівень американських зобов'язань відносно розвитку на міжнародній арені. Але, всупереч риторичі, практичні дії США в глобальному розвитку не задовольняють світове співтовариство. Американські аналітики відзначають: "Проблема полягає у тому, що США мають потребу у фундаментальній реформі внутрішніх систем управління й реалізації їх глобальної політики розвитку. Це включає зарубіжну допомогу, але також включає такі сфери, як торгівля, сільське господарство, міжнародні фінанси та міграцію... США повинні підтримати низку імперативів розвитку, включаючи постконфліктну відбудову, полегшення бідності і людських страждань і сприяння нормальному управлінню та відповідному економічному розвитку. Лише таким чином уряд США ефективно сприятиме його цінностям й інтересам безпеки" [16].

Необхідність лідерства США в сучасній системі міжнародних відносин відстоюють як представники неореалістичного мислення, які були ідеологами адміністрації Дж. Буша-мол., так і представники неолібералізму. Обидві школи виступають за необхідність такого лідерства, хоч мають різне бачення його масштабів і методів забезпечення. Саме це стало причиною того, що кон-

цепція американського лідерства стало об'єктом гострих політичних дискусій. Спроби створити новий клімат у міжнародних справах, посилення ролі дипломатії як альтернативи військовій силі, критика попередньої адміністрації Дж. Буша-мол., готовність до діалогу з країнами "вісі зла", перезавантаження відносин з Росією, Китаєм країнами Близького Сходу, викликали негативну реакцію республіканців та інших консервативних сил. Вони розглядають такий курс Обама, як вияв слабкості, зниження ролі США у світовій політиці. Всупереч таким настроям, Обама і його команда в цілому прагматично реалізують концепцію американського глобального лідерства.

Сполучені Штати зберігають можливості для світового лідерства, у крайньому випадку – можливості для домінування як у військовій, так і в економічній сферах. Напевно можна погодитися з думкою американського аналітика Дж. Ная: "Сполучені Штати залишаються лідируючою силою у світовій політиці в двадцять першому столітті... здатною забезпечити лідерство в гарантуванні глобальної безпеки в усіх її вимірах" [17, р.67-68].

1. Obama Barack. Renewing American leadership. [Електронний ресурс]/Barack Obama//Foreign Affairs. –July/August, 2007. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.org/2007070/featurestory86401/barackobama>
2. Agenda. Foreign Policy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign_policy
3. National security strategy. Washington. May, 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
4. Clinton's remarks on the national security strategy. May, 2010

[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cfr.org/defensehomeland-security/clintons_remarks-national-security_strategy
5. Nomination Hearing to be Secretary of state Hillary Rodham Clinton. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/01/115/196.htm>
6. Remarks by president Obama on a new beginning. Cairo University. Egypt. The White House. 4.06.2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/remarks-by-the-president-at-Cairo-university-6-04-09
7. Brzezinski Z. From hope to audacity appraising Obama's foreign policy/Z.Brzezinski//Foreign Affairs. January/February, 2010
8. Gates R.M. A balanced strategy/R.M.Gates// Foreign Affairs. January/February, 2009
9. The generals next war//Foreign Policy. January/February, 2009.
10. Foreign Policy. White House. October 7, 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/issues/foreign_policy
11. Remarks by president Barack Obama. Hradc and square. Prague. Czech republic. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/remarks-by-president-Barack-Obama-in-Prague-as-delivered
12. Remarks of president Obama in the Turkish parliament. The White House. 6.04.2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/remarks-by-president-Barack-Obama-to-the-Turkish-parliament
13. Remarks of president Barack Obama to UN General assembly – as prepared for delivery. September 23, 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.una-usa.org/ga/Obama>
14. Obama's Middle East speech didn't clarify US role. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.brookings.edu/opinions/2011/0520_middle_east_speech_didnt_clarify_US_role
15. The Nobel peace prize 2009 – Press release. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nobelprize.org/nobel_prize/peace/lourea/2009/press.html
16. Unger Noam. Global Development in the US national security strategy. The Brookings Institution. September 28, 2011. [Електронний ресурс]/Noam Unger/– Режим доступу: http://www.brookings.edu/opinions/2010/0528_national_security_strategy
17. Nye J.S. Recovering American leadership./J.S.Nye//Survival. – 2008. – vol.50. – №1

Надійшла до редколегії 10.04.12

Ю. Гордійчук, асп.

АФГАНСЬКА СТРАТЕГІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ В ТРАНСАТЛАНТИЧНОМУ ВИМІРІ: АМЕРИКАНСЬКІ ПОГЛЯДИ ТА ОЦІНКИ

У статті на основі вивчення й систематизації американських джерел та підходів провідних науковців США проведено предметний аналіз стратегії адміністрації Б. Обама щодо Афганістану в призмі трансатлантичної і насамперед європейської політики США.

Based on studying and systematization of American sources and approaches of US leading scholars, the article deals with the substantive analysis of B. Obama's Administration Strategy for Afghanistan in the prism of transatlantic and primarily European policy.

Однією з ключових проблем зовнішньої політики США залишається ситуація в Афганістані, де, за словами Президента Б. Обама, проходить "центральний фронт боротьби з міжнародним тероризмом" [1]. Вважаючи за необхідне зосередитись на вирішенні проблеми міжнародного тероризму з допомогою активізації зусиль США в цій країні, а також слідуючи рекомендаціям експертів та власним передвиборчим обіцянкам щодо поетапного виведення американських військ з цієї країни, Б. Обама в листопаді 2009 р. проголосив нову стратегію Сполучених Штатів в Афганістані. Вона ж, в свою чергу, могла бути реалізованою виключно в тісній взаємодії з союзниками США по НАТО, і перш за все з ключовими країнами Європи. Отже, нова американська стратегія в Афганістані істотно торкнулася і європейської політики США, адже взаємовідносини США з європейськими партнерами по НАТО є важливою складовою трансатлантичної взаємодії в області безпеки, і в представлений стратегії особливий наголос було зроблено саме на тісному співробітництві з американськими союзниками в Європі. Все це зумовлює актуальність вивчення й узагальнення нової афганської стратегії США в тісному зв'язку з європейською політикою адміністрації Б.Обама.

Досліджуючи дану тему, слід зазначити, що особливе значення для її вивчення мають матеріали законодавчих органів США – документи Конгресу США, а саме: стенограми обговорення різних питань зовнішньої політики Сполучених Штатів, слухання в комітетах та підкомітетах Сенату та Палати представників, які публі-

куються в "Congressional Records" та "Hearings" (матеріали слухань) [2]. Цінність слухань полягає в тому, що в них представлена боротьба між виконавчими та законодавчими органами влади, а також суспільна думка з різних питань в області зовнішньої політики США і в нашому випадку – стосовно афганської стратегії США в контексті європейської політики Обама. До джерел офіційного походження слід також віднести промови та виступи Президента та інших офіційних осіб уряду США. Важливим джерелом даного дослідження є також матеріали періодичних видань, зокрема національних газет США "Вашингтон Пост", "Нью-Йорк Таймс" та ін. Аналіз цих публікацій дає можливість прослідкувати динаміку реалізації стратегії Обама щодо Афганістану у двосторонньому порядку денному США та європейських країн.

Варто відмітити, що оскільки вітчизняна історична наука практично не зверталась до теми політики Сполучених Штатів в Афганістані в трансатлантичному вимірі, авторка пропонованої статті провела аналіз й узагальнення відповідних наукових праць та розвідок провідних американських вчених, дослідників та військових, які, за своєю суттю, і стали першим поштовхом в плані вивчення нової афганської стратегії США в призмі їх європейської політики.

Отже, метою даної статті є спроба всебічно проаналізувати американські підходи та оцінки нової афганської стратегії Президента Б. Обама та її ефективності, зосереджуючи увагу в тому числі і на оцінках трансатлантичних відносин в контексті її реалізації. Це, в свою чергу, систематизує наявні параметри вивчення про-